

دستیابی به مفهوم رضایتمندی در مسکن ارزان قیمت شهری بر مبنای اصلاح محیطی رفتارهای نامطلوب (نمونه موردی: مجموعه زیستی مهرگان قزوین)^۱

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۷/۰۱/۲۰

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۰۹/۲۲

تورج جلیلی (پژوهشگر دکتری معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران)
رضا بهبهانی* (دکتری معماری، استادیار، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران)
شوکا خوشبخت بهرمانی (دکتری معماری، استادیار، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران)

چکیده:

رفتارشناسی ساکنین مجموعه‌های زیستی ارزان شهری به دلیل چیرگی عامل اقتصاد در ساخت این گونه محیطها مغفول واقع شده که مهمترین نتایج آن عدم رضایت از محیط مسکونی و عدم تعلق به مکان زندگی می‌باشد. هدف از انجام این پژوهش شناسایی انواع و سطوح گستردگی رفتارهای نامطلوب ساکنین مسکن مهر شهرک مهرگان قزوین و در نهایت حصول راه‌حلهای محیطی به منظور اصلاح رفتاری و دستیابی به الگوهای زیست در مجموعه‌های مسکونی مبتنی بر رفتارشناسی ساکنین می‌باشد. روش پژوهش در تدوین این تحقیق از نوع ترکیبی (کمی و کیفی) و روش گردآوری داده‌ها به صورت مرحله به مرحله و بر مبنای پرسشنامه‌های باز و بسته، مطالعه منابع دست اول و فرادستی و مصاحبه‌های عمیق و مشاهدات عینی خود پژوهشگران می‌باشد. سوال اصلی در بخش کیفی پژوهش آن است که آیا اصلاحات در طراحی محیط می‌تواند در کاهش رفتارهای نامطلوب ساکنین و بروز احساس رضایتمندی از محیط مؤثر باشد؟ نتایج حاصل از این پژوهش بر مبنای فرضیات بخش کمی پژوهش و سوال اصلی در بخش کیفی نشان میدهد که در صورت اصلاح رفتارهای نامطلوب از طریق بازطراحی محیط و دستیابی به الگوهای رفتاری در بین ساکنین فعلی و لحاظ الگوی رفتار- محیط در مرحله شروع طراحی معماری در آینده، رضایتمندی از محیط و ارتقاء کیفیت محیط زندگی در مجموعه‌های زیستی ارزان قیمت به طور نسبی و در کنار سایر عوامل مرتبط با آن حاصل می‌شود.

واژه‌های کلیدی: مسکن، مهرگان قزوین، زیستی، رضایتمندی.

۱- این مقاله مستخرج از رساله دکتری نگارنده اول تحت عنوان "چگونگی تاثیر رفتارهای جمعی و اجتماعی ساکنین بر بروز رضایتمندی از محیط در مجموعه‌های مسکونی ارزان (نمونه موردی: مجموعه مسکونی مسکن مهرشهر قزوین)" به راهنمایی دکتر رضا بهبهانی و مشاوره خانم دکتر شوکا خوشبخت بهرمانی در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

* نویسنده رابط: rezabehbehani@yahoo.com

۱- مقدمه

در بین نظریه پردازان مکتب روانشناسی رفتارگرا، نظریات و دیدگاه‌های پاولف^۱، اسکینر^۲ و بندورا^۳، تا حدودی به موضوعیت محیط و رفتار ارتباط بیشتری پیدا می‌کند لکن آنها نیز به صراحت تأثیر رفتار افراد بر محیط و شکل آن را از جنبه‌های اجتماعی مورد مطالعه و تدقیق قرار نداده‌اند (کوزر، ۱۳۸۳). مسأله اصلی در این پژوهش آن است که رفتارهای نامطلوب نسبی ساکنین مجموعه زیستی مسکن مهر شهرک مهرگان قزوین دستیابی به رضایتمندی محیطی را از این زمینه با مشکل مواجه نموده و سبب عدم رضایت آنها گردیده است. آنچه ضرورت انجام این پژوهش را مهم می‌نماید این مسأله است که با توجه به حجم و وسعت پروژه‌های مسکن مهر به عنوان مجموعه‌های زیستی شهری ارزان قیمت دولتی از جنبه ساخت، هزینه و جمعیت نسبی حاضر در آن، پژوهش رفتاری ساکنین به دلیل تعدد خرده فرهنگها از دیدگاه رفتارهای جمعی و اجتماعی نامطلوب آنان و تأثیر این‌گونه رفتارها بر دستیابی به رضایتمندی محیطی بسیار ضروری و حائز اهمیت می‌باشد، چرا که اکثر پژوهش‌های صورت گرفته بر روی موضوع رضایتمندی از مسکن به طور عمده بر مبنای بررسی تأثیرات محیط بر رفتار ساکنین بوده و تقریباً پژوهشی بر مبنای رفتارشناسی ساکنین و به طور خاص در مجموعه مسکن مهر، مبتنی بر رفتارهای نامطلوب آنها صورت نپذیرفته است.

۲- پیشینه پژوهش

پیشینه در تدوین این پژوهش و به دلیل میان رشته‌ای بودن بحث در دو بخش قابل تدقیق و تحقیق می‌باشد. بخش نخست در ارتباط با مطالعات مربوط به حوزه رضایتمندی از محیط، و بخش دوم در ارتباط با حوزه رفتارشناسی در علوم اجتماعی می‌باشد.

۲-۱- رهیافت‌های حوزه رضایتمندی^۴

در میان مهمترین دیدگاه‌های رضایتمندی از محیط می‌توان به مطالعات افرادی مانند آمریگو^۵ و آراگونز^۶ اشاره کرد که در سال ۱۹۹۷ تحقیقی جامع بر روی رضایتمندی انجام داده‌اند

¹ Pavlov

² Skinner

³ Bandura

⁴ Satisfaction

⁵ Amerigo

⁶ Aragonés

(Aragones, 1997 & Amerigo). مارکوس و سرکیسیان^۱ رضایت محیط مسکونی را وابسته به متغیرهای سازگاری، نگهداری، ظاهر بصری مطبوع، رضایت از مدیریت، حضور همسایگان همگن، درک ارزش اقتصادی و رضایت از سایر همسایگان می‌دانند.

جدول شماره ۱. خلاصه مهمترین دیدگاه‌های رضایتمندی از محیط مسکونی در سطح جهانی

زمینه	شاخصه‌های مؤثر بر بروز رضایتمندی	سال	نظریه پرداز
سه‌گانه	فیزیکی - اجتماعی - سمبلیک	۱۹۶۹	and Lansing Marans
ترکیبی	سکونتگاهی پاک، ایمن، واجد آزادی فضایی، تنوع، حیات محله‌ای	۱۹۷۶	Campbell
دووجهی	متغیرهای مستقل عینی (خصوصیات خانوار، همسایگی و مسکن) - متغیرهای مستقل ذهنی (ارتباط ساکنان با همسایگان)	۱۹۸۱	Hesser & Glaster
کالبدی	فضای درونی واحد مسکونی - تعداد اتاق - میزان سر و صدا	۱۹۸۴	Picek, & Jelinkova Lance & Kinsey
کالبدی	واحد همسایگی - واحد مسکونی	۱۹۹۶	Michelson
ترکیبی	جنسیت - مفاهیم چندگانه	۱۹۹۷	poll Van
ذهنی - ساختاری	تجربه محیطی - امنیت - تسهیلات	۱۹۹۸	& Montgomery Johansson
کالبدی - ذهنی	ذهنیت قبلی - ایمنی - فضای باز	۲۰۰۲	Friman & Garling
دووجهی متقابل	رویکرد PE: رضایتمندی نتیجه تجانس بین تمایلات فرد و الزامات محیطی	۲۰۰۳	Kahana et al
کالبدی - حسی	نوع واحد سکونتی - احساس محرمیت	۲۰۰۵	L. Day
ترکیبی چهارگانه	درک محیطی - شناخت فردی - هم‌جواری با طبیعت، دید به فضای سبز	۲۰۰۶	Hokao & Ge
ذهنی	شناخت فرد از محیط (که به طول مدت اقامت فرد در محیط بستگی دارد)	۲۰۰۸	Fleury-Bahi et al
اجتماعی - زیستی	رضایت از شغل - شرایط کار - شرایط زندگی	۲۰۰۹	Wang & Wen

مأخذ: نگارندگان

^۱ Marcus & Sarkissian

۲-۲- ره‌یافته‌های حوزه رفتارشناسی^۱

به علت اینکه رفتارگرایی مجموعه‌ای از ایده‌ها درباره تحلیل رفتار است، ایده اصلی و مشترک همه رفتارگرایان روانشناس این موضوع است که امکان ایجاد علمی برای مطالعه رفتار وجود دارد (بیرهوف، هانس ورنر، ۱۳۸۴). در جدول شماره ۲ مهمترین نظریه‌های رفتارگرایی در سطح جهانی ارائه شده است.

جدول شماره ۲. مهمترین نظریه‌پردازان مکتب روانشناسی رفتارگرا در سطح جهانی

نظریه پرداز	سال	نظریه	چکیده نظریه
سچنوف ^۲	۱۸۵۳-۱۹۳۴	روانشناسی عینی	- عامل خارجی مشاهده شونده سبب بروز رفتار می‌باشد.
پاولف	۱۸۴۹-۱۹۳۶	مطالعات شرطی	- بازتاب‌های شرطی و غیرشرطی عامل بروز رفتار می‌باشند.
بختریف ^۳	۱۹۵۷-۱۹۲۷	بازتاب‌های متداعی	- بازتاب‌های شرطی عامل بروز رفتار کل‌گرایانه می‌باشند.
ثراندایک ^۴	۱۸۷۴-۱۹۴۹	روانشناسی رفتاری حیوانی	- یادگیری در حیوانات عاملی برای پیوند دادن رفتاری آنها است.
واتسون ^۵	۱۸۷۸-۱۹۵۸	روانشناسی رفتارگرا	- پیش‌بینی و کنترل رفتار - رفتارشناسی ریز و خرد - طبقه‌بندی رفتار - محیط باعث برانگیختن رفتار می‌شود.
کلارک‌هال ^۶	۱۸۸۴-۱۹۲۵	کاهش سائق در یادگیری	- رفتار تابع محرک می‌باشد و عوامل درونی مانند حالت‌های هیجانی در بررسی رفتار بسیار حائز اهمیت می‌باشند.
تولمن ^۷	۱۸۸۶-۱۹۵۹	شرطی شدن انتظاری	- هدفمندی رفتار - رفتار کلی و یکپارچه فارغ از جزئیات مدنظر می‌باشد. (متأثر از دیدگاه گشتالت)
ماورر ^۸	۱۹۰۷-۱۹۸۳	دو عاملی یادگیری رفتاری	- ترس و امیدواری باعث بروز رفتار می‌شوند.
اسکینر	۱۹۰۴-۱۹۹۰	شرطی سازی کنشگر-	- اصلاح رفتار، براساس تقویت و اصل تشویق

¹ Ethics

² Sechenov

³ Bekhterev

⁴ Thorndike

⁵ watson

⁶ Clark Hull

⁷ Tolman

⁸ Maurer

نظریه پرداز	سال	نظریه	چکیده نظریه
		رفتارگرا	پذیری می‌تواند سبب تبدیل به حالتی از مثبت‌گرایی شود. رفتار پاسخی به محیط می‌باشد.
دیوید پریماک ^۱	۱۹۲۵-۲۰۱۵	تقویت بر مبنای پاسخ محرک	- محرک‌های محیطی تقویت کننده نبوده بلکه عمل کردن به رفتار عامل تقویت می‌باشد.
مارتین سلیگمن ^۲	۱۹۴۲- در قید حیات	نظریه تبیینی	- تبیین و تفسیر فرد بر اساس رویدادهای تقویتی رفتاری - توانایی رفتاری موجود بر اساس غریزه ذاتی صورت می‌پذیرد.
آلبرت بندورا ^۳	۱۹۲۵- در قید حیات	یادگیری اجتماعی	- تغییر رفتاری بر مبنای اصل تقویت یا تنبیه صورت می‌گیرد - الگو، عامل بروز جنبه‌های رفتاری می‌باشد.

مأخذ: نگارندگان.

۳- مبانی نظری

۳-۱- رفتار^۴

فرهنگ آکسفورد رفتار را چنین تعریف کرده است: "روشی که فرد عمل می‌کند، شیوه و سلوک برخورد و واکنشی که تحت شرایط مختلف از خود نشان می‌دهد" (شایان مهر، ۱۳۷۷). در نگاه روانشناسان رفتارگرا، "هرگونه پاسخ قابل مشاهده هر جاننداری (عموماً انسان/ حیوان) را می‌توان رفتار نامید" (عضدانلو، ۱۳۸۴). رفتار کوششی است برای رسیدن به هدف‌هایی که موجب از بین رفتن علل تنش‌ها می‌گردد (آلتمن، ابروین ۱۳۸۲).

۳-۲- انواع رفتار در محیط

۳-۲-۱- رفتار فردی^۵

رفتارهای فردی شامل آن دسته از رفتارهایی هستند که به تنهایی انجام می‌شوند. نکته مهم در مورد این رفتارها این است که به دلیل فردی بودن آنها، ممکن است در خلوت و یا در جمع نیز بروز پیدا کنند (پاکزاد، ۱۳۹۱).

¹ Premack

² Martin Seligman

³ Albert Bandura

⁴ Behavior

⁵ Individual behavior

۲-۲-۳- رفتار اجتماعی^۱

"رفتار اجتماعی، رفتاری است که مستلزم ارتباط بین دو یا چند نفر است، یعنی با وجود حداقل دو نفر انجام پذیر می‌باشد؛ مانند گفتگو کردن، بازیهای گروهی و..." (بیرهوف، هانس ورنر، ۱۳۸۴). این نوع رفتارها نه تنها با فعالیت دو یا چند نفر انجام می‌شوند، بلکه در آنها افراد تحت تأثیر یکدیگر نیز قرار می‌گیرند (پاکزاد، ۱۳۹۱). رفتار اجتماعی احساسات، واکنشها و اندیشه‌های آدمی در فرآیندی اجتماعی است (Hergenhahn, 2000).

۳-۲-۳- رفتار زیستی^۲

رفتار زیستی، مستلزم وجود محیط، عرصه و کالبد بر مبنای زندگی جمعی و گروهی است. رفتار زیستی نیز همانند رفتار اجتماعی در تعامل و زندگی با دیگران بوجود می‌آید (پاکزاد، ۱۳۹۱). رفتار زیستی مرحله موازی با رفتار اجتماعی است چرا که در تعامل با یکدیگر قرار دارند (گولد، جولیبوس و کولب، ویلیام، ۱۳۷۶).

جدول شماره ۳. تعاریف رفتار اجتماعی مطلوب از دیدگاه نظریه پردازان علوم اجتماعی

تعریف رفتار اجتماعی مطلوب	نظریه پرداز
- فعالیتهای داوطلبانه‌ای که قصد دارند به فرد یا گروهی دیگر سود برساند - مجموعه‌ای از فعالیتهای که قصد حل برخی از درخواست‌های دریافتی از دیگران را دارد	آیزنبرگ و ماسن ^۳
- رفتار اجتماعی مطلوب به رفاه و حقوق دیگران، احساس نگرانی و همدلی برای آنها و فعالیت در مسیرهایی که به دیگران سود می‌رساند، اشاره دارد.	آنا بیکر ^۴
- رفتار اجتماعی مطلوب اعمالی را که نشان دهنده احساس همدردی، نگرانی و مراقبت و اخلاقیات است بیان می‌کند.	ادواردو فوربس ^۵
- رفتار اجتماعی مطلوب، مهارتهای ارتباطی است که دیگران را به احساس مثبت و جستجوی تعامل دعوت می‌کند.	کلی ^۶

مأخذ: نگارندگان.

¹ Social behavior

² Biofeedback

³ Eisenberg and Masen

⁴ Anna Baker

⁵ Edwaedo forfes

⁶ Clay

۴-۲-۳- رفتار فضایی^۱

رفتار فضایی شامل رفتارهایی است که در مکان و متأثر از محیط پیرامون انجام می‌شوند. در واقع، در بررسی رفتارهای فضایی نه تنها رفتار بین انسانها و رفتار بین انسان و محیط، بلکه تأثیرات متقابل انسان و محیط نیز مورد نظر قرار می‌گیرد. چگونگی استفاده ما از محیط فیزیکی اطرافمان در برقراری روابط اجتماعی در حوزه بررسی رفتار اجتماعی انسان در پیوند با محیط فیزیکی مورد بررسی قرار می‌گیرد (Eysenck, M. W. and Keane, m. 2000).

۵-۲-۳- رفتار غیرفضایی^۲

رفتار غیرفضایی آن دسته از رفتارهایی هستند که در ارتباط بین انسانها به وجود می‌آیند و فارغ از بعد مکانی و شرایط پیرامون مورد بررسی قرار می‌گیرند (پاکزاد، ۱۳۹۱).

۳-۳- مفاهیم سه‌گانه مرتبط با رفتار

۱-۳-۳- محیط و کیفیت محیطی

محیط مفهومی است پیچیده و مرکب که ابعاد گوناگون دارد. داده‌های فضایی، جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی، معماری، نمادی، جغرافیایی، تاریخی و زیستی از ابعاد مهم محیط محسوب می‌شوند (مرتضوی، ۱۳۸۰). فضای اطراف اصلی‌ترین معیار تعاریف محیط در رشته معماری است. بنابراین هر تعریف، توصیف، یا تبیین ماهیت کارکرد محیط باید با توجه به چیزی در فضای اطراف باشد (Haberman, 1998 & Stevenson).

جدول شماره ۴. مفهوم کیفیت محیطی از دیدگاه نظریه‌پردازان و انجمن‌های جهانی

پژوهش	مفهوم کیفیت محیط
and Lansing (Marans (1969	یک محیط با کیفیت بالا، حسی از رفاه و رضایت را برای افراد از طریق شاخص‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا نمادین باشد را به همراه دارد.
Porteous (۱۹۷۱)	کیفیت محیطی موضوع پیچیده‌ای است که در بردارنده ادراک انتزاعی، طرز تلقی و ارزش‌هایی است که در بین افراد و گروه‌ها متفاوت است.
RMB (۱۹۹۶)	کیفیت محیطی ناشی از کیفیت عناصر تشکیل دهنده یک منطقه اما چیزی

¹ Spatial behavior

² Non-spatial behavior

بیشتر از مجموع عناصر است. عناصر تشکیل دهنده (طبیعت، فضای باز، زیر ساختها، محیط ساخته شده، امکانات و منابع محیط طبیعی) هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود و کیفیت نسبی هستند.	
کیفیت محیطی می‌تواند به عنوان بخش اصلی مفهوم وسیع تر «کیفیت زندگی» در ترکیب با جنبه‌هایی همچون راحتی و جذابیت تعریف شود.	RIVM (۲۰۰۲)؛ Workshop livability 2002

مأخذ: (VanKamp,2003)

۲-۳-۳- ادراک^۱

ادراک انسان از محیط از محوری‌ترین مقولات در روانشناسی محیطی رفتارگرا است (لنگ، ۱۳۸۸). می‌توان گفت که "ادراک انسان" در مرکز هرگونه رفتار محیطی قرار دارد زیرا منبع تمام اطلاعات محیطی است (مک اندرو، ۱۳۸۷). در حقیقت ادراک محیطی از تعامل ادراک حسی و شناخت که در ذهن انسان تجربه شده‌اند حادث می‌شوند. در این فرآیند نقش محیط به عنوان عاملی اساسی در رشد، توسعه و در نهایت در یادگیری مورد توجه قرار می‌گیرد. (مطلبی، ۱۳۸۰).

جدول شماره ۵. نظریات جامع در مورد مفهوم ادراک محیط

نظریه	چکیده نظریه
تجربه‌گرایی	ترکیب و قرارگیری در ادراک نقش به سزایی دارد.
کنش‌گرایی	نقش تجربه در ادراک محیط بسیار حائز اهمیت می‌باشد
فطرگرا و خردگرا	بر نقش انگاره‌های درونی و استنتاج‌های منطقی بر احساسات تأکید می‌کند
گشتالت ^۲	اساس امتزاج را انتقال ساختار خود انگیخته داده‌های حسی به مغز می‌داند
گیبسون ^۳	ادراک مبتنی بر اطلاعات است و واقعیت حسی تجربه را معرفی می‌کند، اما آن را به جای واحدهای سازنده ادراک محصول ادراک قلمداد کرده است
اولریخ نیسر ^۴	مفهوم طرحواره ذهنی را به عنوان پیوند ادراک و فرایندهای عالی تر ذهنی معرفی نمود

مأخذ: نگارندگان

¹ Perception

² Gestalt

³ Gibson

⁴ Olrikh nisser

۳-۳-۳- انگیزش^۱

"انگیزش نیرویی است که هدایت‌کننده و سازمان‌دهنده ادراک، شناخت و یا رفتار هدفمند آدمی است" (مطلبی، ۱۳۸۰). انگیزش‌ها می‌توانند مادی و یا معنوی باشند و با تغییر در این انگیزش‌ها است که ناگهان شکل‌ها و قابلیت‌های محیط معنا می‌یابد و یا معنای خود را از دست داده به نابودی می‌گرایند (Haberman, 1998 & Stevenson).

۴- روش پژوهش

پژوهش حاضر، بر اساس هدف با روش کاربردی صورت پذیرفته است. همچنین شیوه پژوهش در این تحقیق براساس ماهیت و روش از نوع تحقیق توصیفی-همبستگی، و به لحاظ نوع داده‌های تحقیق با روش ترکیبی (کمی و کیفی) می‌باشد. گردآوری داده‌ها در این پژوهش در ۲ بخش صورت پذیرفته است. بخش نخست مربوط به شناسایی و دسته‌بندی عوامل و پارامترهای تأثیرگذار بر رفتار زیستی-اجتماعی است. در این بخش، از روش مطالعه اسناد و متون دست اول مربوط در حوزه روانشناسی، جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی و همچنین از روش پرسشنامه‌های باز به منظور سنجش دیدگاه اساتید حوزه معماری، برنامه‌ریزی شهری، روانشناسی، جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی مقطع تحصیلات تکمیلی در دانشگاه استفاده شده است. سپس در این بخش و بر اساس پرسشنامه شماره ۱ که حاصل دسته‌بندی پاسخ‌های دارای بیشترین اشاره بخش نخست بوده سنجش وزن تأثیر عوامل مذکور در بین ساکنین مقیم و رهگذران مقطعی و غیرمقیم شهرک مهرگان صورت پذیرفت. بخش سوم بر مبنای شناسایی رفتارهای نامطلوب زیستی از طریق توزیع پرسشنامه‌های باز در بین ساکنین فعلی مقیم و رهگذران و مراجعین غیرمقیم و مشاهدات میدانی و ثبت تصاویر خود پژوهشگر و در ساعات ۹ الی ۱۳ ظهر و ۱۸ الی ۲۳ شب برای شش ماهه اول سال و ساعات ۹ الی ۱۳ و ۱۵ الی ۲۱ برای شش ماهه دوم سال صورت گرفته است. سپس با تدوین پرسشنامه شماره ۲ بصورت بسته بر اساس دسته‌بندی پاسخ‌های بخش اول این قسمت که دارای بیشترین میزان اشاره و مشاهدات بوده است، سنجش میزان و وزن رفتارهای نامطلوب زیستی از دید ساکنین مقیم، مراجعین غیرمقیم و گذری صورت پذیرفته است. تعداد پرسشنامه‌های توزیع شده در بین جامعه آماری به دلیل کثرت جمعیت ساکنین شهرک مهرگان قزوین بر اساس فرمول کوکران تعیین شد که عدد ۵۰۰ به صورت حجم نمونه بدست آمد و سپس برای بررسی فرضیه‌ها از آزمون‌های تحلیلی آماری استفاده گردید.

¹ Motivatio

شکل شماره ۱. فرآیند انجام پژوهش. مأخذ: نگارندگان

۵- اعتبار تحقیق

با توجه به نتایج بدست آمده از آزمون‌های آماری هر دو پرسشنامه این تحقیق از پایایی مطلوبی برخوردار است، زیرا آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ می‌باشد در نتیجه می‌توانیم از همبستگی درونی سوالات مطمئن باشیم.

نتایج آزمون کرونباخ برای پرسشنامه شماره ۱

Cronbach's Alpha	N of Items
.794	10

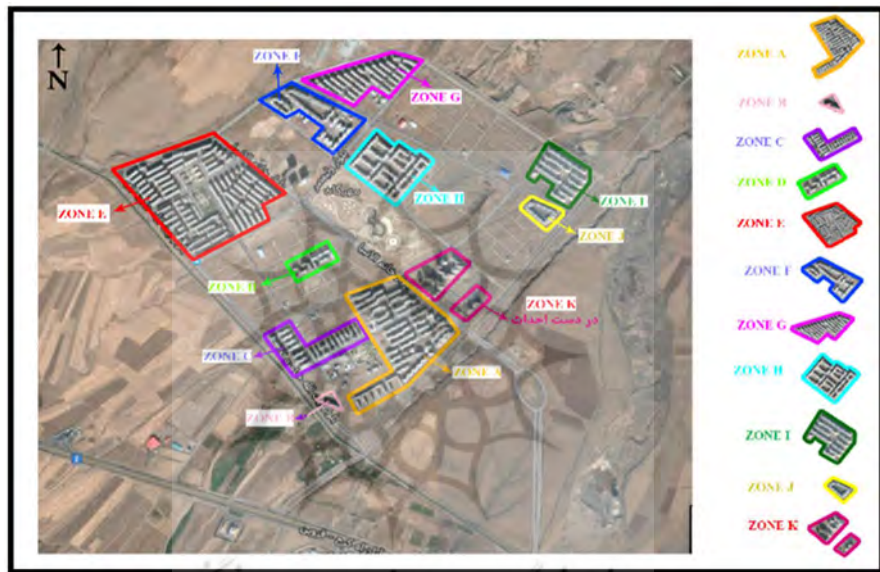
نتایج آزمون کرونباخ برای پرسشنامه شماره ۲

Cronbach's Alpha	N of Items
.908	9

شکل شماره ۲. نتایج اعتبارسنجی آزمونها. مأخذ: نگارندگان

۶- محدوده مورد مطالعه

شهرک مهرگان قزوین دارای فضایی به مساحت ۷۷۰ هکتار بوده که از این میزان در ۴۰۰ هکتار ساخت و ساز صورت گرفته، ۱۴۰ هکتار فرامنطقه‌ای و ۲۳۰ هکتار نیز در آینده ساخته خواهد شد (سعیدفر، ۱۳۹۲). بر اساس آمارها، ۲۷۰ پروژه مسکن مهر با ۲۳ هزار و ۷۵۷ واحد در شهرک مهرگان در دست ساخت بوده و تاکنون ۲۱ هزار و ۷۰۱ واحد از این پروژه‌ها پیش فروش شده یا دارای سکونت است. همچنین تاکنون ۱۴ هزار نفر در شهرک مهرگان ساکن شده‌اند اما بر اساس افق در نظر گرفته شده برای این شهرک تا سال‌های آینده ۱۲۰ هزار نفر در این شهرک زندگی خواهند کرد.

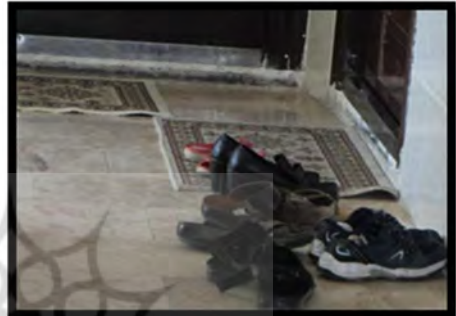
تصویر شماره ۲. زون بندی مناطق زیستی مجموعه شهرک مهرگان مأخذ: نگارندگان

تصویر شماره ۳. کد رفتاری A. مأخذ: نگارندگان تصویر شماره ۴. کد رفتاری B. مأخذ: نگارندگان

تصویر شماره ۵. کد رفتاری C. مأخذ: نگارندگان

تصویر شماره ۷. کد رفتاری F. مأخذ: نگارندگان

تصویر شماره ۹. کد رفتاری I. مأخذ: نگارندگان

۷- یافته‌های پژوهش

۷-۱- بررسی فرضیه‌های تحقیق

۷-۱-۱- فرضیه نخست:

به نظر می‌رسد شرایط محیطی در بروز برخی رفتارهای نامطلوب زیستی در مجموعه‌های مسکونی ارزان بیشترین تأثیر را دارند. نتایج حاصل از آزمون T در جدول شماره (۱۰) نشان می‌دهد که بیشترین میزان توزیع در علل بروز رفتارهای نامطلوب زیستی-اجتماعی بر اساس میانگین حاصل شده مربوط به شرایط محیطی بوده و تفاوت معناداری بین تأثیر شرایط محیطی با سایر علل وقوع وجود دارد زیرا مقدار ($P > 0/05$) می‌باشد. همچنین بر اساس جدول شماره (۶) ضریب همبستگی پیرسون گویای اینست که بین دلایل محیطی در بروز برخی رفتارهای نامطلوب زیستی و عدم رضایتمندی در مجموعه‌های مسکونی ارزان رابطه معناداری با شدت $r = 0/75$ ، $p = 0/000$ وجود دارد. از آنجا که مقدار $P > 0/05$ در هر دو آزمون بوده و سطح اطمینان آزمون پیرسون ۹۵ درصد و میزان خطای آن $0/05$ می‌باشد می‌توان ادعا نمود که شرایط محیطی در بروز برخی رفتارهای نامطلوب زیستی و عدم رضایتمندی در مجموعه‌های مسکونی ارزان بیشترین تأثیر را دارند که در نتیجه فرضیه نخست تأیید می‌شود.

۷-۱-۲- فرضیه دوم:

به نظر می‌رسد بین الویت مؤلفه‌های مؤثر بر رفتار زیستی و بروز رضایتمندی در هر زون زیست-مکان در مجموعه زیستی مهرگان تفاوت‌هایی وجود دارد. نتایج حاصل از جدول شماره (۱۰) نشان می‌دهد که عامل اصلی بروز رفتارهای نامطلوب زیستی-اجتماعی، عامل محیطی می‌باشد. نتایج آزمون کای اسکوئر، میانگین وقوع رفتارهای نامطلوب را $3/13$ نشان می‌دهد که بزرگتر از میانگین آماری ۳ است و این تفاوت در سطح یک درصد معنی‌دار شد. بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان نتیجه می‌گیریم که میزان بروز رفتارهای نامطلوب در نمونه مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است. همچنین نتایج حاصل از آزمون فریدمن نشان می‌دهد که بیشترین اشاره به عامل محیطی در زون‌های A-B-C-D-I-J بوده است که نشان می‌دهد تفاوت معناداری بین وضعیت عمومی مکانی و تأثیرات مؤلفه‌های رفتاری وجود دارد، زیرا مقدار $P > 0/05$ بوده است. همچنین بر اساس جدول شماره (۷)، ضریب همبستگی پیرسون گویای اینست که بین الویت مؤلفه‌های مؤثر بر رفتار زیستی و بروز رضایتمندی در هر زون زیست-مکان در مجموعه زیستی مهرگان رابطه معناداری با شدت $r = 0/75$ و $p = 0/000$ وجود دارد. از آنجا که مقدار $P > 0/05$ در آزمون کای اسکوئر بوده و سطح اطمینان آزمون پیرسون ۹۵ درصد و میزان خطای آن $0/05$ بوده

می توان ادعا نمود که بین دو متغیر، مؤلفه های رفتار زیستی و رضایتمندی و وضعیت زیست- مکان رابطه قوی و معناداری وجود دارد که در نتیجه فرضیه دوم تأیید می شود. بدین صورت که با اصلاح شرایط و باز طراحی محیطی، رفتارهای نامطلوب زیستی کاهش یافته و رضایتمندی از محیط حاصل گردیده و با بدتر شدن شرایط محیطی شدت بروز رفتارهای نامطلوب زیستی- اجتماعی افزایش یافته و سطح رضایتمندی کاهش می یابد.

جدول شماره ۶. نتایج آزمون پیرسون

فرضیه اول	تعداد n	ضریب همبستگی پیرسون	میزان خطا	سطح معنادار	نتیجه آزمون
	۵۰۰	۰/۷۵	۰/۰۵	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه

مأخذ: یافته های تحقیق

جدول شماره ۷. نتایج آزمون پیرسون.

فرضیه دوم	تعداد n	ضریب همبستگی پیرسون	میزان خطا	سطح معنادار	نتیجه آزمون
	۵۰۰	۰/۷۶	۰/۰۵	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه

مأخذ: یافته های تحقیق

جدول شماره ۸. بررسی میزان الویت تأثیر مؤلفه های مؤثر بر رفتار زیستی با آزمون فریدمن.

متغیر مؤثر بر رفتار زیستی - اجتماعی	موقعیت مکانی (بیشترین دیدگاه)	میانگین	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
تجربیات سکونت محیطی - شرایط محیطی	A-B-C-D -I- ZONE J	۳/۸۷	۴۶/۱۷	۹	۰/۰۰
فرهنگ، قومیت، آداب و رسوم طایفه های	B-E-G-I-J ZONE	۳/۷۱			
تحصیلات	E-F ZONE	۳/۶۹			
شغل	A-D -G-H-I ZONE	۳/۵۱			
روابط دوستانه، روابط کاری و خانوادگی	B-E-G-I-J ZONE	۳/۴۹			
وضعیت تأهل	A-H ZONE	۳/۳۷			
فضای مجازی و	ZONEA-C-I	۳/۳۰			

				رسانه‌های جمعی
		۳/۱۳	A-E-G-H ZONE	مد و مدگرایی
		۳/۰۲	ZONE D-F-H	اعتقادات و باورهای دینی
		۲/۷۱	B-C-D-I ZONE	میزان درآمد ماهیانه

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۹. رتبه‌بندی رفتارهای نامطلوب زیستی- اجتماعی از منظر تعداد وقوع با استفاده از آزمون کای اسکوئر

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	آماره خی دو	رتبه	میانگین	رفتار نامطلوب
۰/۰۰	۹	۲۶/۱۸	۱	۳/۹۶	تجمع زنان و مردان در کنار ورودی‌ها
			۲	۳/۸۹	بازی کودکان در محوطه‌ها و کوچه‌ها
			۳	۳/۸۶	حضور دستفروشان دوره‌گرد
			۴	۳/۸۱	عدم بردن وسایل شخصی مانند دوچرخه به داخل واحدها
			۵	۳/۷۸	حضور و تجمع جوانان و خانواده‌ها جهت مصرف انواع دخانیات
			۶	۳/۷۳	سکونت به عنوان خانه‌های مجردی و تفرجگاهی
			۷	۳/۲۴	تردد ساکنین با پوشش‌های غیرمتعارف و لباس خانگی
			۸	۳/۰۲	نگهداری حیوانات خانگی، در عرصه‌های عمومی واحدها
			۹	۲/۹۱	شستشوی اتومبیل، فرش، زیرانداز، تشک در عرصه‌های عمومی
			۱۰	۲/۸۸	کنترل واحدهای همسایه از داخل چشمی‌های دیگر واحدها و بالکن‌های روبرو و کنار یکدیگر با زاویه ۹۰ درجه

مأخذ: مطالعات میدانی و پرسشنامه‌ای نگارندگان

جدول شماره ۱۰. بررسی بیشترین وزن دلایل رفتارهای نامطلوب زیستی- اجتماعی با استفاده از آزمون T

سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره T	میانگین	دلایل فرهنگی- محیطی-ذهنیتی- اعتقادی	رفتار نامطلوب زیستی- اجتماعی
۰/۰۰۰	۴۹۸	۴۷/۸۹	۳/۸۳	محیطی	تجمیع زنان در کنار ورودی‌ها
		۳۱/۹۰	۳/۸۰	محیطی	بازی کودکان در محوطه‌ها و کوچه‌ها
		۳۲/۵۳	۳/۷۶	محیطی	حضور دستفروشان دوره‌گرد
		۲۵/۵۶	۳/۵۶	محیطی	عدم بردن وسایل شخصی (کفش و دوچرخه و...) به داخل واحدها
		۳۹/۲۷	۳/۳۴	محیطی	حضور و تجمیع جوانان و نوجوانان در ساعات پایانی شب
		۲۴/۷۴	۲/۸۷	فرهنگی	سکونت در واحدهای مسکن مهر به عنوان خانه‌های مجردی و تفریحی
		۹/۸۱	۲/۷۱	فرهنگی	شستشوی اتومبیل، فرش، زیرانداز، تشک در عرصه‌های عمومی
		۸/۶۷	۲/۴۸	فرهنگی	تردد ساکنین با پوشش‌های غیرمتعارف
		۷/۶	۲/۳۹	فرهنگی	نگهداری حیوانات خانگی در عرصه‌های عمومی
		۵/۳	۲/۲۴	محیطی	کنترل و دید مزاحم واحدهای همسایه از داخل چشمتی‌های دیگر واحدها و بالکن‌های روبرو

مأخذ: مطالعات میدانی و پرسشنامه‌ای نگارندگان.

۸- بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از یافته‌ها، نشان داد که محیط و شرایط محیطی در مجموعه زیستی مهرگان قزوین به عنوان عامل نخست و بعد از آن تعدد خرده فرهنگها و قومیت‌های حاضر به عنوان

مهمترین دلیل بروز رفتارهای نامطلوب زیستی تلقی می‌شوند. بدین ترتیب در مقایسه این یافته‌ها با پیشینه پژوهش می‌توان عنوان نمود که رفتارشناسی ساکنین بر مبنای شرایط محیطی موجود در دستیابی به مفهوم رضایتمندی بسیار حائز اهمیت می‌باشد چرا که اساساً مطالعات قبلی حوزه رضایتمندی بر شناسایی نامطلوبیت رفتاری نبوده و بخش وسیعی از این نوع از مطالعات بر شناخت شرایط غیررفتاری مؤثر بر روی رضایتمندی متمرکز بوده‌اند. بدین جهت در این پژوهش تلاش گردید جهت تبدیل و تغییر رفتارهای نامطلوب به رفتارهای مطلوب زیستی-اجتماعی در بین ساکنین مجموعه‌های ارزان‌قیمت و دستیابی به رضایتمندی از محیط بهره‌گیری از پتانسیل‌های طراحی محیطی مبتنی بر تأثیرگذاری مفهومی و شکلی تغییر این رفتارها مورد نظر قرار بگیرد. در این راستا و منطبق بر جدول شماره (۱۱) متناسب با شناسایی هر یک از رفتارهای نامطلوب، مؤثرترین راهبرد و راهکار عملی طراحی محیطی جهت اصلاح رفتاری و بهره‌برداری ساکنین فعلی و آینده آن پیشنهاد می‌گردد. همچنین به نظر می‌رسد راهکارهای پیشنهادی فوق بطور نسبی قابلیت بسط و توزیع به سایر محیط‌های مسکن ارزان‌قیمت جمعی را داشته باشد. از طرفی در برنامه‌ریزی برای ارتقا و بهبود سطح کیفیت محیطی مجموعه‌های زیستی ارزان جهت کاهش رفتارهای نامطلوب که محور اصلی پژوهش حاضر است لحاظ موضوعیت شناخت رفتارشناسی ساکنین مجموعه‌های ارزان‌قیمت مسکونی در مرحله شروع طراحی معماری و بر مبنای شناسایی خرده فرهنگ‌ها و همچنین الگوهای رفتاری ساکنین آینده می‌تواند به کاهش بروز رفتارهای نامطلوب که ناشی از مسائل گوناگون محیطی، ذهنی، و... می‌باشد منجر شده و بسیاری از آسیب‌های اجتماعی ناشی از بروز رفتارهای نامطلوب را از بین ببرد. با داشتن چنین بینشی و در پاسخ به سوال اصلی پژوهش می‌توان عنوان نمود که امکان طراحی محیطی و کیفیت بخشی به محیط زندگی در مسکن‌های ارزان‌قیمت و دستیابی به مفهوم رضایتمندی از دیدگاهی جدید فراهم گردیده و نشان می‌دهد که رسیدن به رضایت از محیط از طریق اصلاح رفتاری ساکنین در کنار اقتصاد ارزان ساخت نیز بطور نسبی امکان‌پذیر می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که رضایتمندی از محیط مسکن از منظر رفتارگرایی امری دست‌یافتنی بوده و مسأله‌ای بسیار ضروری در امر طراحی معماری این چنین فضاهایی می‌باشد. مطالعات انجام شده بر روی مجموعه زیستی مهرگان قزوین نشان داد که اصلاحات محیطی و بازطراحی کالبد زندگی در عرصه‌های عمومی در تغییر رفتاری ساکنین بسیار مؤثر خواهد بود و می‌تواند به ایجاد محیطی ماندگار جهت زیست جمعی در عین ارزان بودن منجر شود.

جدول شماره ۱۱. راهکارشناسی محیطی رفتارهای نامطلوب زیستی- اجتماعی.

مؤثرترین راهکار محیطی	کد رفتار نامطلوب
A1- طراحی فضاهای منفی و تورفتگی‌های موجود بین بلوک‌ها به عنوان پاتوق‌های کوچک محلی با استفاده از مبلمان متحرک و ثابت و تبدیل به فضای مثبت با ایجاد تغییر زاویه به ۴۵ درجه جهت بهتر دیده شدن.	کد رفتاری A
B1- ایجاد زمین‌های بازی تشکی متحرک و قابل حمل در انتهای هر چهار الی شش بلوک. B2- ایجاد مسیرهای دوچرخه بر مبنای استفاده از فضای پیرامونی دور تا دور هر چهار الی شش بلوک	کد رفتاری B
C1- حذف فضاهای منفی و کور از طریق افزایش شدت نور شبانه در گذرها و پارک‌های شهرک	کد رفتاری C
D1- تغییر رنگ درب واحدهای غیرخانوادگی و کدگذاری واحدها از سوی مدیریت مجموعه‌ها	کد رفتاری D
E1- ایجاد سازه‌های موقت از جنس داربست و چادر در محدوده مشخصی پیرامون عرصه‌های باز هر زون مسکونی برای مجموعه‌ای از بلوک‌ها جهت دستفروشان و خرید ارزان ساکنین	کد رفتاری E
F1- طراحی و ایجاد پیش ورودی در پاگردها جهت باکس کفشدانی و ساخت فضای انباری در پاگردها با تغییر سیستم طراحی و احداث پاگردهای دوبل در زمان طراحی معماری.	کد رفتاری F
G1- ساخت باکس‌های مخصوص نگهداری از حیوانات در بخش کوچکی از فضای پشت‌بام	کد رفتاری G
H1- بازطراحی محوطه‌های کوچک پیرامونی در فضاهای منفی بین بلوک‌ها با استفاده از آلاچیق‌های چند نفره جهت نشیمن گاه جمعی.	کد رفتاری H
I1- ایجاد سازه‌های موقت سرپوشیده در محیط پیرامونی هر چند بلوک بصورت بسته در شرایط فعلی جهت شستشوی اتومبیل	کد رفتاری I
J1- استفاده از پوشش پرده‌ای و یا حصیری حائل در فواصل دربهای طبقات و بالکن‌ها جهت پوشش و تغییر زاویه دید واحدها به یکدیگر	کد رفتاری J

مأخذ: نگارندگان

منابع و مأخذ:

۱. آلتمن، ا. ۱۳۸۲. محیط و رفتار اجتماعی (خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام). ترجمه: علی نمازیان. چاپ دوم، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. صفحه ۱۳۵.
۲. اکبریان فر، ف. هادیانی، ز. حیدری، ج. ۱۳۹۵. ارزیابی کیفیت ذهنی مسکن شهری بر مبنای قلمروهای درونی و بیرونی (مطالعه موردی: شهر بوشهر). فصلنامه علمی، پژوهشی آمایش محیط، ۳۲ (۹): ۲۳-۳۹.
۳. بیرهوف، ه. ۱۳۸۴. رفتارهای اجتماعی مطلوب از دیدگاه روانشناسی اجتماعی. ترجمه: رضوان صدقی نژاد. چاپ سوم. انتشارات گل آذین. صفحه ۳۴.
۴. پاکزاد، ج. بزرگ، ح. ۱۳۹۱. الفبای روان‌شناسی محیط برای طراحان. چاپ دوم. انتشارات آرمانشهر. صفحه ۱۲۳.
۵. پورموسوی، م. زیوریار، پ. علیزاده، ت. ۱۳۹۴. رابطه‌ی بین کیفیت فضاهای کالبدی و کارکردهای اجتماعی مطالعه موردی: منطقه ۱۹ شهرداری تهران (محل احمدیه). فصلنامه علمی، پژوهشی آمایش محیط، ۲۸ (۸): ۲۳-۴۶.
۶. سعیدفر، ا. ۱۳۹۴. نگاهی آماری بر وضعیت شهرک مهرگان. قزوین. نشریه فنی اداره کل راه و شهرسازی قزوین، ۵ (۳): ۱۴-۸.
۷. شایان مهر، ع. ۱۳۷۷. دائرةالمعارف تطبیقی علوم اجتماعی. چاپ اول. انتشارات کیهان. صفحه ۲۰۳.
۸. عضدانلو، ح. ۱۳۸۴. مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی. چاپ اول. انتشارات نی. صفحات ۶۷-۱۳.
۹. کوزر، ل. ۱۳۸۳. زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه: محسن ثلاثی. چاپ اول. انتشارات علمی. صفحات ۸۹-۳۶.
۱۰. گولد، ج. کولب، و. ۱۳۷۶. فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه مصطفی ازکیا. چاپ دوم. انتشارات مازیار. صفحات ۹۵-۲۷.
۱۱. لنگ، ج. ۱۳۸۱. آفرینش نظریه معماری. ترجمه علی‌رضا عینی‌فر. چاپ دوم. انتشارات دانشگاه تهران. صفحات ۶۸-۵۰.
۱۲. محمدی، ج. حسینی خواه، ح. محمدی دوست، س. ۱۳۹۵. سنجش میزان رضایت از کیفیت زندگی در نواحی شهری با استفاده از تکنیک روش تشابه به گزینه ایده آل فازی (مطالعه موردی: شهر دوگنبدان). فصلنامه علمی، پژوهشی آمایش محیط، ۳۵ (۹): ۲۲-۱.

۱۳. مرتضوی، ش. ۱۳۸۰. روانشناختی محیط و کاربرد آن. چاپ اول. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. صفحات ۵۶-۷۹.
۱۴. مطلبی، ق. ۱۳۸۰. روانشناسی محیطی دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. نشریه علمی- پژوهشی هنرهای زیبا، شماره ۱۲(۱۴): ۱۱-۲۳.
۱۵. مک، ا، فرانسیس، ت. ۱۳۸۷. روانشناسی محیطی. ترجمه غلامرضا محمودی. چاپ دوم. انتشارات زرباف اصل. صفحات ۶۷-۷۸.
16. Amerigo, M., Aragones, J. 1997. a Theoretical and Methodological Approach to the Study of Residential Satisfaction. Journal of Environmental Psychology, 17(1) : 47-57.
17. Amole, D. 2009. Residential Satisfaction and Levels of Environment in Students' Residence environment and behavior, 41(6) :866 - 879.
18. Amole, D. 2009. Residential satisfaction in student's housing, behavior, 41(2) : 866 - 879.
19. Bonaiuto, M., Mirilia, B. 2003. Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome. Journal of Environmental architecture and urban design , 19(4) :101-124.
20. Casakin, H , Bikkig, M .2009 .Effect of settlement Size and Religiosity on sense of place in communal settlements. Journal of Environment and Behavior, 43(5) :821-835.
21. Choudhury, I. 2005. A conceptual model of resident satisfaction with reference to neighborhood. Journal of Environment and Behavior, 43(8):789-802.
22. Hergenhahn, b. 2000. Introduction to the history of psychology. first Edition. wads worth publishing co. 853 .
23. Rivm, K., Van Kamp, A .2002 .Ministry of Housing ,Hysical planning and the Environment .Journal of Environmental architecture, 22(3) :221-230.